

Warszawa, 15 października 2018

Szymon Łajszczak

Rola faktów w ustalaniu podstawy normatywnej aktu stosowania prawa

Autoreferat pracy doktorskiej
przygotowanej pod kierunkiem naukowym
dra hab. prof. UW Marcina Matczaka

1. Przedmiot rozważań

Niniejsza praca doktorska porusza temat relacji, jaka zachodzi między prowadzonymi w procesie stosowania prawa wnioskowaniami o faktach oraz wnioskowaniami o normach prawnych. Zgodnie z przyjętymi założeniami, przedstawiona analiza ukazuje wpływ, jaki ustalenia faktyczne wywierają na kształt podstawy normatywnej aktu wydawanego przez sąd czy organ administracji publicznej, wykazując że ustalenia te nie są podejmowane niezależnie, ale toczą się równolegle, oddziałując na siebie nawzajem.

Analiza procesu stosowania prawa ukazuje istotną rolę, jaką odgrywają w nim okoliczności faktyczne konkretnych przypadków. Determinują one również kształt, jaki przybiera dokonywana w tym procesie wykładnia przepisów. Związek zachodzący między wykładnią a ustaleniami faktycznymi uzasadnia wyróżnienie szczególnego typu wykładni dokonywanej w procesie stosowania prawa czyli wykładni operatywnej. Cechy tej wykładni są pochodne wobec służebnej roli, jaką pełni ona w procesie konkretyzacji norm prawnych. Przedstawione ustalenia nie ograniczają się jednak do analiz dokonywanych na potrzeby modelowania procesu stosowania prawa. Ponieważ w procesie tym wyraża się istota oddziaływania prawa na normowaną rzeczywistość, wykładnia operatywna może być postrzegana nie tylko jako proces ustalania treści przepisów w zakresie niezbędnym dla ustalenia konsekwencji prawnych ich obowiązywania. Jak wynika z ustaleń dokonanych w niniejszej pracy, treść przepisów ustalana w toku wykładni operatywnej można wręcz uznać za ich jedyne rzeczywiste znaczenie. Znaczenie to zdeterminowane musi być przez funkcję przepisów, która przejawia się w ich oddziaływaniu na działania jednostek oraz organów władzy publicznej. W swojej rozprawie starałem się ukazać, jak przepisy wypełniają się treścią

przede wszystkim w procesie stosowania prawa. Ich interpretacja służyć musi prawnej kwalifikacji faktów stanowiących odniesienie przedmiotowe słów zawartych w tych przepisach oraz ustaleniu skutków lub kryteriów określenia skutków działania adresatów przepisów. Ustalenie odniesienia przepisów następuje przede wszystkim w ramach wykładni operatywnej, znajdując swój wyraz w treści aktów stosowania prawa. Akty te wiążą świat norm ze światem fizycznym, wskazując przepisy prawne składające się na ich podstawę normatywną. W tym sensie wykładni operatywnej można przyznać charakter pierwotny w stosunku do wykładni doktrynalnej.

Choć wskazane wyżej założenia nie są unikalne dla polskiej ani tym bardziej zagranicznej teorii prawa, w nauce brakuje wciąż szczegółowego opracowania poddającego analizie charakter wzajemnych relacji między sferą faktów i sferą norm, jakie zachodzą w procesie stosowania prawa oraz skutków, jakie wzajemne ich oddziaływanie wywiera na przebieg wykładni operatywnej. Idąc o krok dalej w niniejszej pracy staram się stworzyć możliwy do zoperacjonalizowania model ustalania podstawy normatywnej, który w najlepszy możliwy sposób uwzględni rolę i charakter wykładni operatywnej oraz miejsce, jakie zajmuje interpretacja przepisów w procesie stosowania prawa. Praca ukazuje, jak istotną rolę w ustaleniu podstawy normatywnej pełnią cechy rzeczywistości, której kwalifikacja następuje w procesie stosowania prawa. W istotnym zakresie cechy te warunkują konieczność współstosowania przepisów prawnych, determinując ich wzajemne oddziaływanie na swoje znaczenie.

2. Uwagi metodologiczne

Praca łączy w sobie elementy opisowe i normatywne. Zaprezentowana w niej teoria wykładni oraz model stosowania prawa mogą być traktowane jako źródło kryteriów oceny konkretnych aktów stosowania prawa jako zgodnych z prawem to znaczy stanowiących wynik prawidłowej kwalifikacji stanu faktycznego na podstawie relewantnych dla niego przepisów prawnych. Wskazane elementy normatywne, wyznaczające aspekt oceniająco-postulatywny teorii sformułowanej w niniejszej pracy, znajdują poparcie w zawartych w niej ustaleniach dotyczących przypisywania znaczenia słowom tekstu prawnego. Sposób, w jaki ujmuję na gruncie niniejszej pracy znaczenie przepisów, determinuje ostateczny kształt sformułowanej przeze mnie koncepcji

interpretacji. W tym sensie elementy opisowe przedstawionej przeze mnie koncepcji determinują jej normatywną treść.

Powyższemu podziałowi podporządkowana jest struktura pracy. Pierwsze trzy rozdziały podporządkowane są aspektowi opisowemu, służąc określeniu obszaru rozważań, dookreśleniu siatki terminologicznej oraz wskazaniu założeń filozoficznych pracy. Dalsze zmiernają do przedstawienia modelu stosowania prawa. Waler normatywny zawartych w nich ustaleń dostrzegalny jest w takim zakresie, w jakim stanowią mogą zarówno źródło wskazówek co do kształtu, jaki powinna przyjąć praktyka stosowania prawa dla zagwarantowania możliwie najpełniejszej realizacji pełnionych przez nią funkcji jak i kryterium oceny konkretnych decyzji stosowania prawa. Wynika to z faktu, że prawidłowość każdej decyzji stosowania prawa uzależniona jest przede wszystkim od doboru przepisów przyjętych za jej podstawę, zaś dobór ten zdeterminowany jest przez ustalenia faktyczne.

Przedstawione w tych rozdziałach uwagi co do okoliczności, których uwzględnienie warunkuje prawidłowość wykładni dokonywanej na potrzeby procesu stosowania prawa oraz co do wpływu jaki ustalenia faktyczne wywierają na identyfikację prawidłowego znaczenia przepisów znajdujących zastosowanie w konkretnej sprawie mogą być zatem traktowane jako źródło wskazówek dla praktyki.

Niniejsza praca nie stanowi próby wyczerpującego, monograficznego przedstawienia tematu wykładni operatywnej. Jej celem nie była również prezentacja koncepcji interpretacji przepisów prawnych prezentowanych dotychczas w literaturze polskiej czy zagranicznej. Poszczególne koncepcje wykładni zostały w pracy omówione w takim zakresie, w jakim przyczynić się to mogło do wyjaśnienia wzajemnego oddziaływania jednych przepisów na znaczenie innych przepisów. Zjawisko to stanowi konsekwencję łącznego stosowania kilku przepisów przy wydawaniu jednego aktu stosowania prawa. Znalazło ono swoje odzwierciedlenie w poszczególnych koncepcjach wykładni, jednak za szczególnie przydatną dla jego wyjaśnienia należy uznać tezę o rozczłonkowaniu norm prawnych w przepisach prawnych. Teza ta przedstawiona została w ramach derywacyjnej koncepcji wykładni Macieja Zielińskiego.

Obok założenia o kondensacji norm w przepisach stanowi ona jedną z podstawowych konsekwencji odróżnienia norm prawnych i przepisów prawnych w formie, której początek dał Zygmunt Ziemiński. Norma prawna – ujęta w tej teorii jako złożona

wypowiedź – pozyskiwana jest w wyniku interpretacji przepisów określających łącznie zbiór sytuacji, w których pozyskana z nich norma znajduje zastosowanie oraz prawidłowe konsekwencje jej zastosowania. Ustalenie treści normy prawnej w ujęciu tej koncepcji wymaga identyfikacji wszystkich uzupełniających ją lub modyfikujących przepisów prawnych. Aby jednak wywieść z przedstawionych założeń właściwe konsekwencje, w swojej rozprawie starałem się umieścić koncepcję derywacyjną na tle jej ukrytych założeń filozoficznych. Choć nie zostało to bowiem wyrażone wprost – podobnie jak teoria klaryfikacyjna Jerzego Wróblewskiego, koncepcja Macieja Zielińskiego oparta została o intensjonalne rozumienie znaczenia przepisów: jako zbioru kryteriów czy deskrypcji pozwalających na ustalenie ich odniesienia przedmiotowego.

Opozycja między intensjonalnym i ekstensjonalnym rozumieniem znaczenia przepisów pełni w mojej pracy kluczową rolę. Eksponuje ona funkcje, jakie pełni wykładnia, pomagając uchwycić relacje między nią a stosowaniem prawa. Przebieg wykładni operatywnej oraz jej oczekiwane rezultaty ukazują, że nie może się ona ograniczać do poszukiwania sensu wyrażen utożsamianego z deskrypcją czy wiązką deskrypcji czyli przekładu słów przepisów na inne słowa (np. sformułowane w tzw. języku norm prawnych). Interpretację staram się ujmować jako akt odniesienia przepisów prawnych do rzeczywistości – jako ich użycie. Czyni to jej cele bardziej zbieżnymi z celami praktyki prawniczej i wiąże ją lepiej z procesem stosowania przepisów.

Szukając teorii znaczenia przepisów prawnych adekwatnej dla celów wykładni operatywnej, przyjmuję pragmatystyczne stanowisko inspirowane filozofią Charlesa Sandersa Peirce’a, Jamesa Deweya, Ludwiga Wittgensteina i Roberta B. Brandoma. Utożsamienie znaczenia z użyciem języka pozwala na dostrzeżenie paraleli między składającymi się nań sytuacjami właściwego użycia słów oraz skutkami ich użycia a możliwymi do przypisania przepisom prawnym zakresami: zastosowania oraz normowania. Przyjęty przeze mnie sposób pojmowania znaczenia przepisów prawnych przesądził o biegu dalszych ustaleń zmierzających do przedstawienia w zarysie proceduralno-materialnego modelu stosowania prawa. Model ten wymagał sformułowania teorii wykładni w znaczeniu pragmatycznym wskazującej, jak zmieniające się okoliczności sprawy wpływają na kształtowanie przez organ podstawy normatywnej wydawanego aktu.

3. Koncepcja wykładni jako model praktyki prawniczej

Opisane założenia filozoficzne pozwalają na podjęcie próby zbudowania takiej koncepcji wykładni operatywnej, która oddawała będzie dynamikę wzajemnych oddziaływań ustaleń faktycznych i prawnych dokonywanych w procesie stosowania prawa. W rozdziale trzecim przedstawiam argumenty wskazujące, że dla osiągnięcia tego rezultatu konieczne jest odstępnie od przyjmowanego powszechnie za J. Wróblewskim materialnego modelu stosowania prawa. Model ten poddaje analizie jedynie ostateczny efekt procesu stosowania prawa jakim jest akt stosowania wraz z jego uzasadnieniem, nie pozwalając na pełne ujęcie zjawisk związanych z przebiegiem wykładni operatywnej. Zaproponowany przeze mnie model ma charakter proceduralno-materialny. Dążę do uwzględnienia w nim wpływu poszczególnych działań organu oraz uczestników postępowania na przebieg czynności interpretacyjnych dokonywanych w procesie stosowania prawa.

Charakterystyka wykładni operatywnej wymaga ponadto wyróżnienia dwóch kontekstów, w jakich przebiegać może analiza zjawisk prawnych: kontekstu heurezy (odnoszącego się do problemów genetycznych) oraz kontekstu uzasadnienia (odnoszącego się do problemów walidacyjnych). Połączenie w ramach modelu stosowania prawa elementów proceduralnych i materialnych pozwala na analizę procesu ustalania treści podstawy normatywnej aktu stosowania prawa jako wyniku weryfikacji różnych hipotez interpretacyjnych oraz ich konfrontacji z ustalonym stanem faktycznym. Z perspektywy materialnego modelu stosowania prawa kwestie te – jako problemy genetyczne – są możliwe do analizy tylko w kontekście heurezy. W ramach modelu proceduralno-materialnego nabierają one jednak waloru problemów walidacyjnych, możliwych do analizy w kontekście uzasadnienia i poddających się bardziej precyzyjnym rozważaniom teoretycznym.

Kontekstu uzasadnienia w powyższym rozumieniu nie można jednak utożsamiać z analizą uzasadnień poszczególnych pism procesowych czy postanowień organu stosującego prawo. Opiera się on raczej na analizie instytucjonalnie pojmowanej wiedzy

organu, rekonstruowanej na podstawie całokształtu materiału sprawy zgromadzonego w danym momencie postępowania.

W zależności od etapu postępowania wiedza ta może być reprezentowana przez różne dokumenty kierowane przez organ do uczestników postępowania lub włączane do akt sprawy:

- W chwili wszczęcia postępowania wiedza ta bądź może być reprezentowana przez treść zawiadomienia o wszczęciu postępowania (np. w przypadku wszczęcia postępowania administracyjnego z urzędu) bądź wynikać z treści złożonego wniosku, skargi czy pozwu. Wiedza ta może mieć mniej lub bardziej szczegółowy charakter. Może ona wynikać wprost z treści uzasadnienia czynności stanowiącej impuls do wszczęcia postępowania, ale może też wynikać pośrednio ze wskazanych w określonym dokumencie przepisów.
- Wiedza ta ulec może zmianie w związku z powołaniem nowych okoliczności istotnych dla sprawy w piśmie procesowym którejs z stron lub uczestników postępowania albo dopuszczeniem przez organ prowadzący postępowanie nowego dowodu. Zdarzenia te wpływają na konieczność weryfikacji lub modyfikacji hipotez dowodowych i interpretacyjnych. W toku postępowania mogą również pojawić się konkurencyjne hipotezy co do istnienia określonych faktów lub co do ich prawnej kwalifikacji. Podstawa normatywna oraz podstawa faktyczna finalnej decyzji będą stanowiły wypadkową ustaleń dokonanych w toku całego postępowania.

Tak jak w modelu materialnym J. Wróblewskiego materiał decyzji jest analizowany na płaszczyźnie logiczno-językowej zaś decyzja jest traktowana jako wyrażenie określonego języka posiadające jakieś znaczenie, wyprowadzone racjonalnie z określonych przesłanek, tak również w prezentowanym modelu proceduralno-materialnym każda czynność będzie miała znaczenie interpretacyjne, językowe czy semantyczne. Jest tak z tego względu, że każdemu z faktów składających się na hipotezę dowodową odpowiada określony przepis czy przepisy składające się na podstawę normatywną. Determinują one zatem możliwość ich zastosowania do konkretnej sprawy.

Przedstawiony model uwypukla konieczność stałej konfrontacji znaczenia słów przepisów przyjętych za podstawę normatywną ze zgromadzonym materiałem

dowodowym oraz konieczność gromadzenia materiału dowodowego niezbędnego dla wyczerpującego ustalenia odniesienia przepisów relewantnych dla sprawy.

Przyjęcie powyższego mieszanego proceduralno-materialnego modelu stosowania prawa stanowi więc warunek nadania dwojakiego charakteru przedstawianej teorii stosowania prawa i przypisania jej zarówno funkcji opisowej, jak i oceniająco-postulatywnej. Tylko w takiej formie przedstawiony model stanowić może źródło praktycznych dyrektyw postępowania dla podmiotu stosującego prawo oraz dokonującego w procesie stosowania prawa wykładni przepisów prawnych.

Przedstawiony model procesu stosowania prawa został sformułowany w taki sposób, aby wyjaśniać nie tylko treść decyzji finalnej, ale również przebieg postępowania oraz charakter poszczególnych dokonywanych w jego trakcie czynności. Uwzględnia on hipotetyczny charakter ustaleń dokonywanych w procesie stosowania prawa. Wyróżnione w jego ramach hipotezy: dowodowa, obejmująca istnienie określonych faktów relewantnych prawnie i istotnych dla danej sprawy oraz interpretacyjna obejmująca zakres zastosowania oraz zakres normowania określonych przepisów relewantnych dla danej sprawy ze względu na fakty określone w hipotezie dowodowej, podlegają stałej weryfikacji w celu ich potwierdzenia lub rewizji. Proces ten wymaga nieustannego przechodzenia od faktu do prawa i od prawa od faktu w celu wzajemnego potwierdzania obu hipotez lub wyboru właściwych podstaw aktu stosowania prawa spośród hipotez konkurencyjnych formułowanych w toku postępowania.

4. Najważniejsze ustalenia zawarte w rozprawie

W celu szczegółowego ujęcia analizowanych tematów, w rozdziale czwartym dokonuję charakterystyki poszczególnych podstaw aktu stosowania prawa. Wyróżniając za J. Wróblewskim podstawy: faktyczną, kompetencyjną, proceduralną i normatywną, wskazuję na zachodzące między nimi relacje. Podstawy te determinują się nawzajem w następujący sposób:

- podstawa kompetencyjna determinuje podstawę normatywną, wpływając na zakres istotnych dla sprawy okoliczności faktycznych,
- podstawa proceduralna oddziaływać może za pośrednictwem faktów sprawy na podstawę normatywną,
- podstawa proceduralna zdeterminowana może być dodatkowo przez podstawę kompetencyjną.

Rozważania te ukazują kluczowe znaczenie, jakie dla zakreślenia podstawy normatywnej mają okoliczności faktyczne danej sprawy. Podstawa faktyczna pośredniczy między wszystkimi trzema podstawami prawnymi (kompetencyjną, proceduralną i normatywną), wpływając na to, jakie przepisy determinować będą rozstrzygnięcie w danej sprawie.

Ustalenie treści podstawy normatywnej wymaga identyfikacji kryteriów doboru przepisów, które łącznie podlegać będą stosowaniu w określonym akcie oraz wskazania, jak przepisy te nawzajem oddziałują na swoje znaczenie. Kwestie te omawiam w piątym rozdziale, konfrontując treść podstawy normatywnej z normą prawną w ujęciu Z. Ziemińskiego oraz M. Zielińskiego. Przedstawione rozważania prowadzą do wniosku, że ustalana w procesie wykładni operatywnej podstawa normatywna nie może być jednoznacznie utożsamiana z normą prawną rozumianą jako wyrażenie jednoznacznie scharakteryzowane, stanowiące w każdym wypadku efekt zestawienia ze sobą przepisu zrębowego oraz wszystkich przepisów uzupełniających, zawierających inne elementy syntaktyczne niezamieszczone w przepisie zrębowym i wszystkich przepisów modyfikujących wpływających na treść przepisu centralnego to jest przede wszystkim na zakres zastosowania lub zakres normowania interpretowanej normy.

Tak pojmowana norma prawna nie może odpowiadać wymogom modelowania procesu stosowania prawa. Jeśli norma prawna ma być uznana za podstawę normatywną aktu stosowania prawa to musi spełniać jeden podstawowy warunek – musi być możliwa do zastosowania. Warunku tego norma pojmowana w sposób przyjęty przez M. Zielińskiego nie spełnia. Norma taka w większości wypadków nie znajduje zastosowania w konkretnej sprawie, a próba jej rekonstrukcji prowadzić może w skrajnych przypadkach do sprzeczności w procesie interpretacji. Uniemożliwia to właściwe uchwycenie związków między przepisem centralnym i jego modyfikatorami. Jako adekwatna dla modelu wykładni operatywnej koncepcja derywacyjna musiałaby pozwalać na wyodrębnienie tych przepisów, które są adekwatne dla konkretnego stanu faktycznego w celu ustalenia podstawy normatywnej aktu stosowania prawa, zakreślenia grona adresatów tych przepisów i określenia, które z okoliczności faktycznych ustalonych w toku postępowania są dla danej sprawy relewantne i jak powinny zostać w świetle podstawy normatywnej zakwalifikowane. Powinna ona zatem pozwalać na uchwycenie związku między interpretowanymi przepisami a określonymi

relewantnymi prawnie okolicznościami faktycznymi, które z jednej strony determinują możliwość wydania konkretnego aktu, z drugiej zaś zakreślają granice jego dopuszczanej treści.

W pracy przedstawiam cztery modelowe przykłady ilustrujące tezę, że jeśli wykładnia operatywna ma prowadzić do ustalenia podstawy normatywnej aktu stosowania prawa to jej uniwersalny charakter nie jest możliwy do pogodzenia z tezą o rozczłonkowaniu norm w przepisach prawnych.

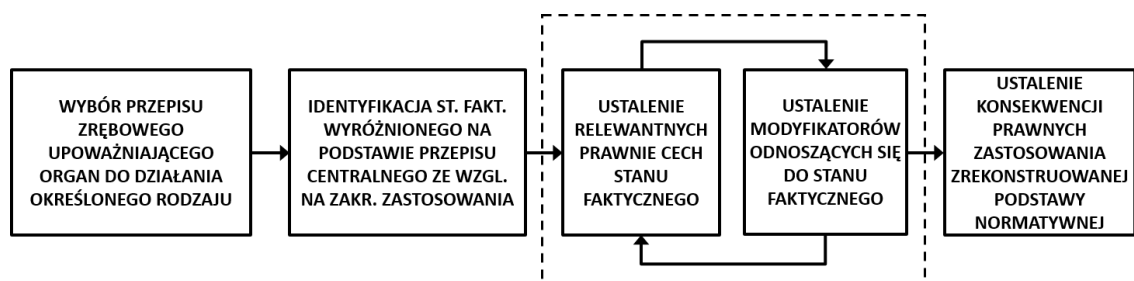
Operacjonalizacja derywacyjnej koncepcja wykładni nie może polegać na ograniczeniu czynności interpretacyjnych do rozpoznania jedynie wybranych elementów konstytuujących treść normy prawnej, jeśli nie będzie się to wiązać z jednoczesnym odstępniem od założeń, zgodnie z którymi na normę prawną składają się oprócz przepisu zrębowego wszystkie przepisy uzupełniające i modyfikatory. W przeciwieństwie do normy prawnej ujmowanej w myśl derywacyjnej koncepcji wykładni, na podstawę normatywną nie składają się wszystkie przepisy powiązane ze sobą syntaktycznie lub treściowo, a jedynie te przepisy, które znajdują odniesienie do konkretnego stanu faktycznego, wpływając na treść aktu stosowania prawa. W efekcie sytuacji, w których zastosowaniu podlegać będzie „pełna” norma prawna, należy uznać za wyjątkowe i szczególne przypadki nieodzwoiercedlające charakterystyki praktyki stosowania prawa.

W rozdziale piątym wskazuję również kryteria, których uwzględnienia wymaga dobór przepisów składających się na podstawę normatywną. Dobór ten uwarunkowany jest okolicznościami faktycznymi danej sprawy to jest specyfiką zjawisk występujących poza tekstem: prawami przyrody, prawidłowościami społecznymi itd. Proces ustalania podstawy normatywnej prowadzi do sformułowania określonej hipotezy interpretacyjnej lub – w sytuacjach sporu pomiędzy poszczególnymi podmiotami postępowania – do sformułowania konkurencyjnych hipotez.

Przedstawione przeze mnie rozważania ukazują brak możliwości chronologicznego rozgraniczenia wyróżnionych w ramach koncepcji derywacyjnej faz: rekonstrukcyjnej i percepcyjnej. Koncepcja ta pomija rolę, jaką fakty pełnić muszą już na etapie fazy rekonstrukcyjnej. Faza ta nie może się ograniczać wyłącznie do rozpoznania syntaktycznych cech interpretowanego tekstu oraz relacji systemowych pomiędzy poszczególnymi przepisami. Ustalenie, że kilka przepisów podlegać ma

współstosowaniu, wymaga wcześniejszych ustaleń dotyczących stanu faktycznego uwzględniających wpływ prawidłowości wynikających z natury określonych przedmiotów i zjawisk. Nie można przyjąć, że faza rekonstrukcyjna poprzedza fazę percepcyjną ponieważ prowadziłoby to do sytuacji, w której rekonstrukcja abstrahowałaby od znaczenia słów składających się na brzmienie przepisów, które podlegają rekonstrukcji lub odnosiła się doń jedynie w ograniczonym stopniu. Podstawowe ustalenia co do znaczenia słów użytych w przepisach muszą tymczasem nastąpić już na tym etapie. Stwierdzenie, czy poszczególne przepisy koreferują do jednego stanu faktycznego, wymaga ustalenia referentów poszczególnych słów oraz odnoszących się do nich prawidłowości pozaprawnych.

Zestawienie modelu wykładni przedstawionego przez M. Zielińskiego z modelem przedstawionym w niniejszej pracy wykazuje pewien brak derywacyjnej koncepcji wykładni. Brakiem tym jest nieuwzględnienie wpływu, jaki stwierdzenie w toku postępowania określonych faktów wywiera na ustalenie treści normy prawnej, która zostanie zastosowana (podstawy normatywnej). Wykładnia operatywna przebiega według powtarzalnego schematu wzajemnej konfrontacji ustaleń faktycznych i prawnych, zgodnie z poniższym schematem:

Obszar zakreślony linią przerywaną wyznacza moment wykładni uzależniony od dokonywanych równoległe z wykładnią przepisów ustaleń faktycznych. Determinowany jest on zarówno przebiegiem czynności procesowych dokonywanych przez organ prowadzący postępowanie, jak również twierdzeniami formułowanymi przez strony postępowania. W toku wykładni, w zależności od stwierdzanych faktów, konieczne może stać się uzupełnienie podstawy normatywnej „przygotowywanego” aktu stosowania prawa o przepisy relewantne dla nowo ustalonych cech stanu faktycznego albo eliminację tych przepisów, które dla danego stanu faktycznego stały się irrelewantne.

W przeciwieństwie do przedstawionego schematu, wykładnia w koncepcji derywacyjnej przebiega w oderwaniu od faktów. Wszelkie relatywizacje dopuszczalne przez M. Zielińskiego związane są ze względami prakseologicznymi to jest z brakiem konieczności identyfikacji wszystkich modyfikatorów przepisu centralnego. Tymczasem w bardziej skomplikowanych stanach faktycznych nie będziemy mieli do czynienia z brakiem konieczności, ale brakiem możliwości identyfikacji modyfikatorów. Rekonstrukcja elementów normy w ujęciu koncepcji ogranicza się do identyfikacji związków syntaktycznych i treściowych między przepisami oraz zachodzących między nimi związków znaczeniowych zachodzących *in abstracto*. M. Zieliński pomija zatem zachodzące w toku wykładni dokonywanej na potrzeby procesu stosowania prawa sprzężenie zwrotne między ustaleniami dotyczącymi stanu faktycznego oraz wykładnią przepisów prawnych. Przedstawiony w niniejszej pracy model stosowania prawa oraz wymuszone przezeń korektury derywacyjnej koncepcji wykładni dają możliwość uwzględnienia w większym zakresie całokształtu zjawisk wpływających na przebieg procesu interpretacji

Istotna część szóstego, zamykającego rozdziału niniejszej rozprawy poświęcona została zjawiskom towarzyszącym procesowi weryfikacji poszczególnych hipotez, ich doborowi, potwierdzeniu oraz przekształcaniu w trakcie stosowania prawa. Proces ten może być ukazany na dwóch poziomach. Po pierwsze możliwy jest do wyróżnienia w każdym postępowaniu. W jego ramach dochodzi do starcia przeciwnych poglądów na znaczenie przepisów prawnych, istnienie określonych faktów czy ich kwalifikację. Podobne cechy możemy jednak wyróżnić na drugi poziomie – wykraczającym poza granice poszczególnych postępowań. Stanowią one przejaw zachodzących w praktyce oddziaływań socjosemantycznych między organami stosującymi prawo, jak i autorami opracowań z zakresu szczegółowych nauk prawnych. W zjawiskach tych przejawia się dyskursywny charakter rozwoju wiedzy o prawie.

Weryfikatorem ustaleń faktycznych w procesie stosowania prawa jest subsumpcja ujmowana w kontekście uzasadnienia jako proces myślowy powtarzany przy okazji każdego pojawienia się lub zmiany hipotez interpretacyjnych i dowodowych. Pozwala ona na sprawdzenie prawidłowości doboru przepisów przyjętych za podstawę normatywną, potwierdzając lub negując adekwatność poszczególnych ujętych w jej ramach przepisów w stosunku do przyjętych za podstawę faktyczną okoliczności danej sprawy. Brak takiej adekwatności stanowi przesłankę modyfikacji przyjętej hipotezy

interpretacyjnej, kryterium wyboru między konkurencyjnymi hipotezami lub argument na rzecz zastąpienia sformułowanej hipotezy inną bardziej adekwatną dla konkretnej sprawy. Zweryfikowana pozytywnie hipoteza interpretacyjna przyjmowana jest w przedstawionym modelu jako podstawa normatywna aktu stosowania prawa. Nie traci ona przy tym swojego hipotetycznego charakteru – po pierwsze podlegać może ona weryfikacji w toku instancji, po drugie zaś jej adekwatność oceniana musi być tak długo, jak długo obowiązują uwzględnione w jej ramach przepisy.

Rozważania przedstawione w niniejszej pracy miały na celu ukazanie wpływu, jaki na proces dokonywania wykładni przepisów prawnych wywierają cechy normowanej przez nie rzeczywistości. W istotnym zakresie cechy te warunkują konieczność współstosowania przepisów prawnych, determinując ich wzajemne oddziaływanie na swoje znaczenie. Realizacja wskazanych celów i założeń znalazła swój wyraz w koncepcji wykładni przedstawionej w niniejszej pracy. W toku jej opracowywania starałem się objąć kluczowe zagadnienia związane ze stosowaniem prawa, jednocześnie nie może pozostawiać wątpliwości fakt, iż bogactwo praktyki prawniczej oraz wielość problemów identyfikowanych na jej tle przez teorię prawa przekracza możliwości wyznaczone przez ramy niniejszego opracowania. Przedstawiony przeze mnie sposób ujęcia tematu wykładni dokonywanej w ramach procesu stosowania prawa wymagać może rewizji części założeń przyjmowanych w teorii prawa. Ustalenia dokonane w niniejszej pracy mają jednak charakter otwarty, stanowiąc jedynie hipotezy badawcze, których weryfikacja, rewizja i rozwój wymagają zbiorowej pracy teoretyków. Sprzeniewierzyłbym się przyjętym przeze mnie ustaleniom, uchylając się od świadomości, że przedstawione przeze mnie myśli stanowić mogą jedynie próbę poszukiwania najlepszego, ale nie jedyne wyjaśnienia analizowanej rzeczywistości. Muszą one pozostać otwarte nie tylko na kooperację ze strony przedstawicieli środowiska teoretyków prawa, ale również na konkurencję z wynikami ich dociekań badawczych. Równocześnie pokładam jednak nadzieję, że przedstawione w mojej rozprawie założenia wzbogacą polską teorię prawa, stanowiąc punkt wyjścia dla ewentualnych dalszych rozważań szczegółowych.

DODATEK: Wykładnia operatywna – ujęcie modelowe

W rozdziałach 5 i 6 rozprawy przedstawiłem okoliczności mające wpływ na proces ustalania podstawy normatywnej. Niniejszy dodatek przedstawia dokonane w nich ustalenia w formie zalgorytmizowanego modelu wykładni operatywnej. Model ten wskazuje okoliczności, których uwzględnienie konieczne jest dla adekwatnego ustalenia podstawy normatywnej aktu stosowania prawa. Wskazuje on na kryteria doboru poszczególnych przepisów modyfikujących zakres zastosowania oraz zakres normowania podstawy normatywnej, pozwalając na wyróżnienie tych spośród nich, które znajdą zastosowanie w konkretnej sprawie.

Użyte skróty:

- ASP – akt stosowania prawa;
- C – cecha wyróżniona w przepisie prawnym (relewantna prawnie);
- F – zdarzenie (fakt);
- HI – hipoteza dowodowa;
- HD – hipoteza interpretacyjna;
- P_{C(ZN)} – przepis centralny ze względu na zakres normowania;
- P_{M(ZN)} – przepis modyfikujący zakres normowania;
- P_{C(ZZ)} – przepis centralny ze względu na zakres zastosowania;
- P_{M(ZZ)} – przepis modyfikujący zakres zastosowania;
- PP – przedmiot postępowania;
- P_{U(ZZ)} – przepis uzupełniający pod względem wskazania zakresu zastosowania;
- P_{U(A)} – przepis uzupełniający pod względem wskazania adresata;
- P_Z – przepis zrębowy;
- SF – stan faktyczny.

1. Wybór P_Z stanowi wypadkową:

- a. zakresu kompetencji organu stosującego prawo,
- b. wstępnej kwalifikacji prawnej (prekwalifikacji) faktów wskazanych w piśmie strony inicjującym postępowanie (podaniu, skardze, pozwie, akcie oskarżenia itd.) lub przyjętych przez organ z chwilą wszczęcia postępowania z urzędu,

współkonstytuujących PP.

2. Jeśli P_Z nie wskazuje adresata lub zakresu zastosowania, HI powinna zostać uzupełniona odpowiednio o $P_{U(A)}$ lub $P_{U(ZZ)}$.
3. Żądanie zawarte w piśmie inicjującym postępowanie lub dokument stanowiący zawiadomienie o wszczęciu postępowania z urzędu stanowi ekspresję twierdzeń składających się na wstępne hipotezy (HD^0 i HI^0) podlegające dalszej weryfikacji w toku postępowania.

Na wstępną hipotezę dowodową (HD^0) składają się następujące twierdzenia:

- I. istnieje określony SF,
- II. w SF doszło do F^1 .

W najprostszej wersji, na wstępną hipotezę interpretacyjną (HI^0) składają się następujące twierdzenia:

- III. F^1 zostało nazwane i wyróżnione jako C^1 w przepisie stanowiącym $P_{C(ZZ)}$ lub $P_{U(ZZ)}$ normy przyjętej za podstawę normatywną mającego być wydanym ASP.
- IV. $P_{C(ZZ)}$ jest jednocześnie ($P_{C(ZN)}$) normy przyjętej za podstawę normatywną ASP lub jej $P_{U(ZZ)}$.
- V. SF podlega kwalifikacji prawnej, zgodnie z $P_{C(ZN)}$ lub $P_{M(ZN)}$.

4. Relewantne prawnie cechy SF możemy podzielić na dwie grupy:
 - a. C+ – cechy przemawiające za kwalifikacją pozytywną SF,
 - b. C- – cechy przemawiające za negatywną kwalifikacją SF.
5. $P_{C(ZZ)}$ co do zasady będzie wskazywał jedną C+ lub kilka C+ które warunkowały będą pozytywną kwalifikację SF, jeśli wystąpią łączne lub jeśli wystąpi jedna z nich.
6. C- może wynikać z $P_{C(ZZ)}$ lub z $P_{M(ZZ)}$ ograniczającego zakres zastosowania $P_{C(ZZ)}$

7. W SF mogły zaistnieć również inne zdarzenia poza F^1 . Część z nich będzie irrelevantna prawnie, część jednak wyróżniona jako $C+$ lub $C-$, może wpłynąć na zakres zastosowania lub zakres normowania podstawy normatywnej ASP.
8. Identyfikacja tych cech może wynikać ze zmiany HI lub z jednoczesnej zmiany HD oraz HI:
 - a. Zmiany HI wymagało będzie stwierdzenie, że:
 - i. F^1 nie stanowi C^1 czyli nie została wyróżniona w $P_{C(ZZ)}$ jako warunek pozytywnej kwalifikacji prawnej SF albo
 - ii. F^1 nosi dodatkowo inną prawnie relevantną cechę (C^2) stwierdzoną jedynie w efekcie wykładni sądów faktycznych przedstawionych lub przyjętych przez inicjatora postępowania albo w wyniku weryfikacji dokonanych wcześniej ustaleń zawartych w HD.
 - b. Zmiany HD i HI wymagało będzie stwierdzenie, że:
 - i. w SF poza F^1 doszło do zdarzenia F^2 noszącego inną prawnie relevantną cechę (C^2) wyróżnioną w $P_{C(ZZ)}$ wyłączoną spod jego zakresu zastosowania lub wskazaną w przepisie modyfikującym ($P_{M(ZZ)}^1$), zawężającym zakres zastosowania $P_{C(ZZ)}$;
 - ii. F^1 nie zaszło, a co za tym idzie przepis $P_{C(ZZ)}$ nie znajduje odniesienia w ustalonym SF,
 przy czym identyfikacja F^2 lub zaprzeczenie istnieniu F^1 stanowi modyfikację HD, zaś kwalifikacja prawna F^2 jako przypadku C^2 – zmianę HI.
9. Każda zmiana HD wymagać może sformułowania nowej HI. Ustalenie, że określone okoliczności faktyczne, na podstawie których sformułowana została HI, nie zaszły, lub miały inny przebieg, może bowiem spowodować konieczność dokonania odmiennej kwalifikacji SF ze względu na jego relevantne prawnie cechy.
10. W wyniku subsumpcji dochodzi do weryfikacji:
 - a. czy F odpowiada $C+$ wskazanemu w $P_{C(ZZ)}$, a jeśli $P_{C(ZZ)}$ wymaga wystąpienia kilku $C+$ – czy wystąpiły wszystkie odpowiadające im F;
 - b. jeśli SF nie zawiera F wyróżnionych jako $C+$ w $P_{C(ZZ)}$ – czy zawiera inne F, wyróżnione jako $C+$ w którymkolwiek z $P_{M(ZZ)}$;
 - c. czy nie zachodzi F, któremu odpowiada wyróżniona w $P_{C(ZZ)}$ lub $P_{M(ZZ)}$ $C-$.

- 11.** Pojawienie się konkurencyjnych HD czy HI zobowiązuje organ do ich rozpatrzenia i weryfikacji. Subsumpcja poszczególnych HD pod HI prowadzić musi do potwierdzenia, która HI, ze względu na wyróżnione w niej C uwzględnia w pełni wyniki ustaleń dowodowych.

- 12.** Po ostatecznej weryfikacji wszystkich hipotez, w razie niepojawienia się żadnych nowych twierdzeń stron ani ustaleń organu, dochodzi do sformułowania ostatecznych HD^F i HI^F – wskazane w nich sądy faktyczne i przepisy wchodzą w skład – odpowiednio – podstawy faktycznej i podstawy normatywnej ASP.